

yük minarenin (la Giralda) yakınındadır ve onlarla birlikte üçlü bir grup teşkil eder. İlk defa, Endülüs'ün Mülûkû't-tavâif döneminde Muvahhidî (Almohad) Sultanı Ebû Ya'kûb Yûsuf (1163-1184) tarafından Tuleytulalı (Toledo) mimar Calubî'ye yaptırılmışsa da 1364-1366 yıllarında yeniden inşa edilirken bu binanın mazgallı duvarları ile Aslanlı Kapı denilen ana girişi hariç diğer kısımları yıkılmıştır. Daha önceleri yerinde, 712 yılında yapıldığı sanılan bir Emevî kalesinin mevcut olduğu bilinmektedir.

Bugünkü binanın yapımı, Castilla-León Kralı Zâlim (el Cruel) I. Pedro (1334-1369) için, onun yardımıyla ikinci defa tahta geçen Gırnata (Granada) Benî Ahmer (Nasrî) Sultanı V. Muhammed'in (1354-1359, 1362-1391) gönderdiği mimar ve ustalarla Tuleytula'dan getirilen müslüman marangozlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bir hristiyan eseri olmasına ve sonradan I. Carlos (1516-1556), II. Felipe (1556-1598), III. Felipe (1598-1621) ve V. Felipe (1700-1746) devirlerinde Avrupalı tarzda restore edilmesine rağmen, Mudéjar (< Ar. müdeccen "yerleşip kalmış, uyum sağlamış") denilen ve İslâm sanatının hristiyan sanatına uygulanmış şekli olan sanatın en güzel örneğini teşkil

etmekte ve bu sebeple İslâm mimarisi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Portakal ve limon ağaçları ile yaseminlerin karakterize ettiği geniş bir bahçenin içinde yer alan yapı, ortası havuzlu üstü açık avluları çevrelemiş kapalı mekânlarıyla, havuz ve çeşme sularından yansıyan güneş ışınlarının duvarlardaki parlak çiniler üzerinde yansımasını ve bu duvarlarla revakların da havuz suları üzerinde görüntülenmesini amaçlayan İslâm saray mimarisinin tipik bir örneğidir. Binanın methaline, çevresi nebatî motiflerle süslenmiş dikdörtgen bir kapı açıklığından girilmekte ve iki yanda, ince sütunlara oturan dilimli kemerlerle onların üzerinde ikinci bir sıra teşkil eden sütunçeli kemerlerin bulunduğu görülmektedir. Bu methalden geçilen binanın ortasında, etrafı ince çifte sütunlara basan dilimli kemerlerden oluşmuş revakla çevrili, duvarları çini ve üzeri süslemeli alçı sıvayla kaplanmış Kızlar Avlusu (Patio de las Doncellas) yer alır. Sarayın en gösterişli bölümü, bu avluya geniş bir kemerle açılan elçi kabul törenlerinin yapıldığı Elçiler Salonu'dur (Salon de Embajadores). Duvarlarının at nalı kemerli kapıların yarı hizasına kadar olan kısımları, üç kanatlı rûzgâr gülü ve geometrik desenlerle süslenmiş çi-

nilerle, yukarı kısımları ise yine alçı kabartmalarla kaplanmıştır. Dekorasyonu I. Pedro zamanına ait olan bu salonun üstü 1420 yılında, içi kabartma arabesk motiflerle bezenmiş altın yaldızlı bir kubbe ile örtülmüştür. Sarayın diğer önemli bir bölümü de ince sütunlara oturan sıra kemerlerle çevrili Bebekler Avlusu'dur (Patio de las muñecas). Buranın sütunları X. yüzyılda III. Abdurrahman'ın Kurtuba yakınında inşa ettirdiği Medînetü-z-zehrâ Sarayı'ndan getirilmiştir. Bir hristiyan hükümdar için yapılmış olmasına rağmen binanın birçok yerinde Arapça kitâbeler bulunmakta ve "Sultan Don Pedro"ya hayır dua eden bu kitâbeler, XIV. yüzyıl İspanya'sının nasıl İslâm kültürü hayranlığı içinde yaşadığını göstermektedir.

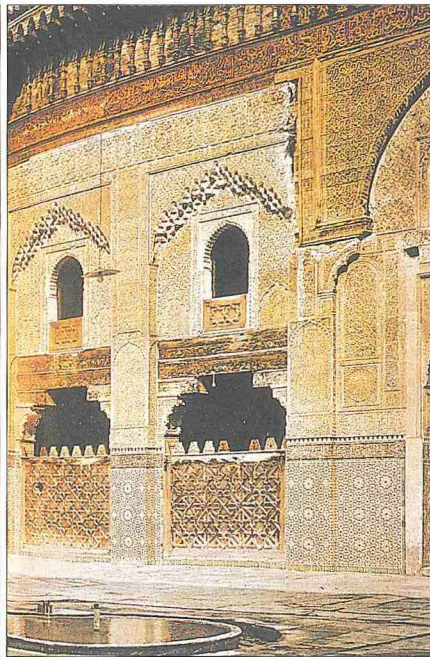
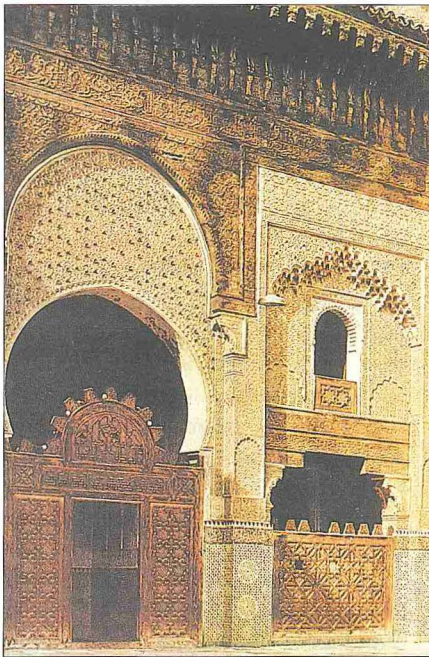
BİBLİYOGRAFYA :

S. Montoto, *La catedral y el Alcazar de Sevilla*, Madrid 1948; J. Romeroy Murube, *El Alcazar de Sevilla*, Madrid 1960; Anwar G. Chejne, *Muslim Spain, Its History and Culture*, Minnesota 1974, s. 367; S. M. İmamüddin, *Muslim Spain*, Leiden 1981, s. 173; Claudio Lo Jacono, "L'Espagne musulmane" (*Histoire et civilisation de l'Islam en Europe* içinde, nşr. F. Gabrieli), Vêrone 1983, s. 60; Geoffery King, "Spain" (*Architecture of the Islamic World* içinde, nşr. G. Michell), London 1984, s. 215; Hüseyin Mu'nis, *Rihletü'l-Endelüs*, Cidde 1985, s. 232-233; Muhammed Abdullah İnân, *Nihâyetü'l-Endelüs*, Kahire 1987, s. 517.

SARGON ERDEM

Alcazar Sarayı'nın dekoratif zenginliğe sahip avlu duvarlarından iki detay - İspanya

ALKIŞ

Osmanlı teşrifat geleneğinde, merasimlerde padişah ve vezirler için söylenen güzel sözlere verilen genel ad.

Türkçe alkamak "övmek, medh ü senâ etmek; şükretmek, hamdetmek" kökünden gelen ve Kâşgarlı Mahmud tarafından Hz. Peygamber'e getirilen salavat anlamında da kullanılan (*Divânü Lûgati't-Türk Tercümesi*, I, 97) alkış kelimesi, bugün sadece el çırpma suretiyle ifade edilen takdir gösterisinin adı olarak kullanılmaktadır. Türk-İslâm tarihinde ise devlet büyüklerine karşı törenlerde söylenen övgü, şükür ve iyi dilek sözlerine alkış adı verilmiştir.

Alkış, Osmanlı devlet teşrifatının da vazgeçilmez unsurlarından biri olmuştur. Osmanlılar'da padişahlar ve vezirler için merasimlerde ve özellikle bayram törenlerinde Dîvân-ı Hümâyûn çavuşlarının yüksek sesle söyledikleri bazı sözler vardır ki asıl teşrifatla ilgili alkış bun-

lardır. Protokole göre, padişah bir merasim için tahtına oturduğunda, atına bindiğinde ve bayram törenlerinde kutlamaları kabul ederken alkış çavuşları teşrifatçıbaşının işaretleriyle, "Aleyke avnullah"; "Uğurun açık olsun, ikbâlin efzûn, padişahım, ömr ü devletinle bin yaşa!"; "Mâşallah, mağrur olma padişahım, senden büyük Allah var!" diyerek bir ağızdan bağırırlardı. Alkışçıbaşının, "Hareket-i hümayun padişahım, devletinle bin yaşa!" diye bağırması üzerine padişah ayağa kalkar, İstanbul kadısı ile daha yüksek rütbeli devlet büyüklerinin tebriklerini ayakta; "İstirâhât-ı hümayun padişahım, devletinle bin yaşa!" demesi ile de oturur ve daha küçük rütbeli devlet büyüklerinin tebriklerini oturduğu yerden kabul ederdi.

Alkış merasimi Tanzimat'a (1839) kadar gösterişli bir şekilde alkış çavuşları, saltanatın kaldırılmasına kadar da hasa hademeleri ve Muzika-i Hümayun hademeleri tarafından yerine getirilmiştir. Sultan Abdülaziz'in Mısır seyahatinden sonra alkış âdeti halka da sirayet etmiş, hatta İzmir'deki gayri müslimler, padişahı "vive le Sultan" sözleriyle karşılamışlardır. Şehzadelerle sadrazam ve diğer vezirler de usulüne uygun sözlerle alay çavuşlarıncı alkışlanırlardı. Tanzimat'ın ilânından sonra vezirlerin alkışlanması usulü kaldırılmıştır.

Halk arasında söylenen, "Allah'a ısmarladık"; "Hoşça kalın"; "Allah selâmet versin"; "Bereketli olsun"; "Allah kavuştursun"; "Allah bir yastıkta kocatsın" gibi iyi dilek ifade eden sözler de folklorik bakımdan değişik alkış örnekleridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Divânü Lügati't-Türk Tercümesi, I, 97; *Derleme Sözlüğü*, Ankara 1963, I, 223; *Tarama Sözlüğü*, Ankara 1963, I, 106-108; Pakalın, I, 52-53; Koçi Bey, *Risâle* (nşr. Ali Kemâlî Aksüt), İstanbul 1939; *Teşrifât-ı Kadîme*, s. 49-54, 58, 81, 100-101, 113-115; Cevdet, *Ma'rûzât*, s. 58; M. Fuad Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri* (İstanbul 1931) (nşr. Orhan F. Köprülü), İstanbul 1981, s. 180-181; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 206-211, 212-216; Mithat Sertoğlu, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul 1958, s. 13; TA, II, 109; TDEA, I, 118-119.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

ALLAH

(الله)

Kâinatı yaratan
ve idare eden en yüce varlık.

- I. GİRİŞ
- II. ALLAH'IN VARLIĞI
- III. BİRLİĞİ
- IV. İSİMLERİ
- V. SIFATLARI
- VI. LİTERATÜR
- VII. EDEBİYAT, KÜLTÜR ve SANAT

I. GİRİŞ

A) Etimoloji. Allah kelimesinin etimolojisi üzerinde İslâm bilginleri, Arap dili uzmanları ve müsteşrikler tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kelimenin herhangi bir kökten türemiş olmayıp sözlük mânası taşımadığı ve gerçek mâbudun özel adını teşkil ettiği, yahut sözlükte bir anlamı olsa bile gerçek mâbuda ad olunca bu anlamı kaybettiği genellikle benimsenmektedir. Bununla birlikte onun çeşitli köklerden türemiş olabileceğini söyleyenler de vardır. Bu ikinci grubun görüşleri şöyle özetlenebilir: a) **İlâh** kelimesinden türemiş olup başına harf-i ta'rif getirilmiş, bir taraftan **el-ilâh** şeklinde dildeki yerini almışken diğer taraftan kullanım sırasında dile kolaylık sağlamak maksadıyla asıl kelimenin hemzesi kaldırılmış, lâmlar birleştirilmiş (idgam) ve azamet ifade eden kalın bir ses verilerek Allah tarzında okunmuştur. İlâh kelimesi ise "kulluk etmek" mânasındaki **elehe-ye'lehu** veya "hayret ve şaşkınlık içinde kalmak, gönülden bağlanıp sığınmak" anlamındaki **elihe-ye'lehu** ve **velihe-ye'lehu** kökünden ism-i mef'ul mânasında bir masdar olup "tapınılan, yüceliğinin karşısında hayrete düşülen, gönülden bağlanıp sığınılan" mânalarını ifade eder. Ancak ilâh, hak mâbud için olduğu gibi bâtıl tanrılar için de kullanılmıştır (bk. **İLÂH**). b) "Gizlenmek, duyu idrakinin fevkinde olmak" anlamındaki **lâhe-yelihu** kökünden **leyh — lâh** kelimesinden türemiş olup "duyu idrakinin ötesinde bulunan" demektir. Lâh kelimesinin başına harf-i ta'rif getirilerek lâmlar birleştirilmiş ve Allah kelimesi elde edilmiştir. c) Daha çok yabancı yazarların gösterdiği bir temayüle göre Allah lafzı, Câhiliye Arapları'nın putlarından olan el-Lât (اللات) veya Ârâmîce elâhâ (الاله) kelimelerinden alınmıştır.

Allah kelimesinin etimolojisi hakkında ileri sürülen ve sayısı otuza yaklaştığı kaydedilen (bk. *Lisânü'l-'Arab* ve *Tacü'l-'arûs*, "elh" md.leri; Râzî, I, 121-127) eski farklı görüşler ve bunlara ilâve olarak öne sürülen yeni iddialar (bk. Cevad Ali, VI, 23-24, 116-118), başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere İslâm literatürünün sunduğu Allah anlayışı karşısında fazla bir önem taşımaz. Bununla birlikte ortaya konan bütün görüş ve iddialar bir arada değerlendirildiği takdirde kelimenin zengin mânalı ve Arapça asıllı ilâh lafzından türemiş olduğu kanaati ağır basacaktır. Allah kelimesi İslâm öncesi Arap dili ve edebiyatında "ilâh, tanrı" anlamında kullanılmış ise de (aş. bk.) bu kullanımın konu ile ilgili İslâmî nasların semantik örgüsünden anlaşılan Allah kavramıyla münasebeti yok denemek kadar azdır. İslâm bilginleri bu kelimenin tarifini, aynı anlama gelen bazı kelime farklılıklarıyla şu şekilde yapmışlardır: "Allah, varlığı zorunlu olan ve bütün övgülere lâyık bulunan zâtın adıdır" (الله اسم للذات الواجب الوجود) (Tehânevî, "el-ulûhiyye" md.). Tarifteki "varlığı zorunlu olan" kaydı, Allah'ın yokluğunun düşünülemeyeceğini, var olmak için başka bir varlığın desteğine muhtaç olmadığını ve dolaylı olarak O'nun kâinatın yaratıcısı ve yöneticisi olduğunu; "bütün övgülere lâyık bulunan" kaydı ise yetkinlik ve aşkınlık ifade eden isim ve sıfatlarla nitelendiğini anlatmaktadır. Allah kelimesi İslâmî naslarda bu tarifi özetlediği bir kavram haline gelmiş, gerçek mâbudun ve tek yaratıcının özel ismi olmuştur. Bu sebeple O'ndan başka herhangi bir varlığa ad olarak verilmemiş (bk. Meryem 19/65), gerek Arap dilinde gerekse bu lafzı kullanan diğer müslüman milletlerin dillerinde herhangi bir çoğul şekli de oluşmamıştır.

B) Çeşitli Dinlerde Allah İnancı. Allah inancı ilkel dinlerde ve diğer inanç sistemlerinin hemen hepsinde vardır. İlkel din araştırmaları için uygun bir alan olduğu kabul edilen Avustralya'da sürdürülen araştırmalar sonunda ilk inanışlar için fetişizm, totemizm ve animizme dayalı olarak yapılagelen antropolojik açıklamalara bir yenisi ilâve edilmiştir. Yaşayan en düşük kültür seviyesine, düşüncü şekillerinin en uzak eskiye dayanan kalıplarına ve beşerî hayatın en kaba şekline rastlanan Avustralya'nın güneydoğusundaki ilkel kabileler üzerinde yapılan son çalışmalar, onların yüce bir varlığa inandıklarını ortaya koymuştur.

ALLÂF, Ebû'l-Hüzeyl

(bk. EBÜ'L-HÜZEYL el-ALLÂF).